

ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЯ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Котенко Ольга Володимирівна
кандидат педагогічних наук, доцент

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси, що тривають сьогодні у всіх сферах суспільного життя неодмінно впливають і на освітню сферу. Упродовж багатьох століть освіта була й залишається провідним чинником процесу і результату формування світогляду людини. У сучасному суспільстві дедалі більше зростає роль і значення освіти, тому науковці знаходяться у постійному пошуку шляхів підвищення її ефективності. Водночас дедалі частіше виникає незадоволення традиційною усталеністю освіти, яка не завжди адекватно реагує на стихійне зростання об'єму інформації і не відповідає сучасним запитам до професіоналів відповідного рівня підготовки.

В. Г. Кремінь у монографії «Освіта і наука України (шляхи модернізації)» справедливо зауважує, що «суспільство стає дедалі більше людиноцентриським, індивідуальний розвиток людини, особистості за таких умов стає показником прогресу і головною передумовою подальшого розвитку суспільства»[6,8]. Таким чином, пріоритетними у ХХІ столітті є «наука, що продукує нові знання і освіта, що олюднює знання і, насамперед, забезпечує індивідуальний розвиток людини»[6,8]. Отже, модернізація освітньої і наукової сфери передусім обумовлює конкурентоздатність у світовому співтоваристві. Проте беззаперечним є той факт, що провідним завданням у процесі модернізації освіти загалом й вищої, зокрема, є «забезпечення реальної, а не декларативної пріоритетності освіти»[6,8].

Аналіз досліджень і публікацій. Модернізація освітньої системи знайшла відображення у перегляді підходів до професійної підготовки спеціалістів. Сьогодні перед вищими навчальними закладами освіти постала проблема оптимізації змісту підготовки фахівців, яка має на меті перехід від фактологічної форми до методологічної. Отже, на думку багатьох науковців (В. Андрущенко,

Н. Бібік, Є. Геворкян, Т. Давиденко, Г. Єльнікова, І. Жерносек, А. Казанцев, В. Кремень, М. Красовицький, С. Максименко, Н. Ничкало, О. Савченко, С. Сисоєва, А. Субетто, А. Суханов, Д. Трубецкой, А. Хуторської, Є. Цапко, Ю Шихов та ін.), однією з пріоритетних стратегій підвищення якості професіоналізації фахівців різних галузей є фундаменталізація освіти, що по суті означає поширення та поглиблення фундаментальної підготовки спеціаліста за умови скорочення об'єму загальних та обов'язкових дисциплін, яке стає можливим за рахунок ретельного добору матеріалу, систематизації змісту та визначення найважливіших інваріант[1]. Проте, варто акцентувати увагу, що мова йде не про ущільнення навчальних програм за рахунок скорочення фактологічної інформації, а про виокремлення серед дедалі більше зростаючого об'єму, яка з плином часу уточнюється, змінюється, тієї інформації, що є сталою й основною для конкретної галузі.

З огляду на актуальність проблеми, **метою статті** є визначення теоретичних засад фундаменталізації іншомовної підготовки вчителів початкової школи, що зумовлена сучасними освітніми тенденціями у галузі вивчення іноземних мов і тенденціями змін у кваліфікаційних характеристиках вище зазначених фахівців.

Виклад основного матеріалу. Уведення в дію нових нормативних документів, що стосуються початкової загальної освіти у частині внесення іноземної мови в інваріантну складову навчального плану актуалізувало завдання фундаменталізації іншомовної підготовки вчителів початкової школи. Передумовою ефективної професійної діяльності вчителя має бути здатність концентруватись на набутті фундаментально - знаннєвого, професійно та особистісно значущого каркасу знань, результатом якого є всебічна гуманітарна освіта.

Проблема фундаменталізації вищої освіти на сучасному етапі набуває дедалі більшої актуальності серед науковців і все частіше стає об'єктом вітчизняних та зарубіжних наукових розвідок. У довідковій літературі знаходимо похідні тлумачення, як от: «фундаментальний»- міцний, великий, зроблений на тривалий час, який є головним, основним; ґрунтовний, глибокий,

капітальний[2,1552]. Фундаменталізація освіти трактується у науково-педагогічних джерелах як нова парадигма розвитку сучасної вищої освіти, що покликана подолати кризу традиційної університетської освіти, яка здебільшого спрямована на підготовку вузького спеціаліста, здатного рухатись лише по траєкторії відповідної виробничої діяльності[5].

В контексті визначення основних засад фундаменталізації професійної підготовки, ми погоджуємось з науковцем М. Ковтенюк, яка аналізуючи мозаїчність поняття «фундаменталізація освіти» зазначає, що консолідоване трактування цього терміну було надано у Меморандумі міжнародного симпозиуму ЮНЕСКО «Фундаментальна (природнича і гуманітарна) університетська освіта»(1994 р.). У тексті цього меморандуму було зазначено, що провідними характеристиками нової парадигми освіти має стати фундаментальність, цілісність і спрямованість на задоволення інтересів особистості[5]. Фундаментальна університетська освіта повинна формувати глибокі теоретичні знання, критичне мислення, спрямоване на вирішення проблем глобальної етики, глобальної відповідальності як принципів норм «нового гуманізму»[5].

Пріоритетного значення у контексті фундаменталізації освіти набуває стратегія підготовки фахівця з високим рівнем інтелектуального потенціалу, наукового і культурного мислення, навченого працювати з поданою інформацією, вишукувати її, систематизувати та аналізувати; це нова освітня концепція, яка передбачає повернення до цілісного знання, до єдиної світобудови[5]; це поглиблення теоретичної, методологічної, світоглядної спрямованості змісту загальнонаукових і загально професійних дисциплін, виділення їх інваріант і встановлення на цьому тлі міждисциплінарних зв'язків, що стають структуроутворюючим компонентом загальнотеоретичного фундаменту професійної підготовки[5;7].

Спираючись на етимологію поняття «фундаментальний» у дискурсі щодо фундаменталізації іншомовної підготовки вчителів початкової школи, можна виокремити цілий спектр питань, що потребують уточнення з методологічних позицій. Разом з тим, важливо не асоціювати методологію з чимось абстрактним,

далеким від життя та від реальних потреб педагогічної теорії та практики. Адже поняття «методологія» тлумачиться як система принципів і способів побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему, сукупність методів, принципів дослідження і процедур, які застосовують в тій чи іншій науковій дисципліні, наприклад педагогіці[4, 498]. Методологія професійної підготовки вчителя, зокрема вчителя початкової школи, має конкретно наукове забарвлення, адже це вчення про процес професіоналізації, набуття професійно значущих характеристик, способи розв'язання різних педагогічних задач, це є система знань про структуру професійної діяльності вчителя, способи використання одержаних знань для вдосконалення практичної діяльності.

Відповідно, процес фундаменталізації іншомовної професійної підготовки, передбачає відповідь на питання чого навчати, з яких знанневих компонентів складається картина світу фахівця на особистісному і професійному рівнях, яким чином розширити й поглибити фундаментальну підготовку, аби відірватись від надмірного переобтяження об'єму фактів у певній галузі, які з цих фактів мають ціннісне значення для обраної професії[1;3].

Фундаменталізація іншомовної підготовки вчителів початкової школи зумовлена сучасними тенденціями у галузі навчання іноземних мов, зростанням попиту на раннє навчання іноземних мов, необхідністю, що постала перед сучасним вчителем початкової школи поряд з традиційно визначеним переліком предметів початкової школи викладати й іноземну мову, що вивчається з 1 класу незалежно від типу навчального закладу. Відповідно питання володіння вчителем іноземною мовою вже не знаходиться на рівні формування їх іншомовленнєвих умінь з метою комфортної адаптації у глобалізованому суспільстві. На поверхні нагальна потреба визначити основні, фундаментальні засади формування їх іншомовної комунікативної та лінгводидактичної компетентностей з метою професійного застосування іноземної мови у процесі педагогічної діяльності. Фактично мова про фундаменталізацію всієї системи іншомовної підготовки, елементами якої є: зміст, принципи організації, форми і методи, способи пізнання.

Фундаменталізація іншомовної підготовки вчителів початкової школи зумовлює орієнтацію її змісту на системність, оптимізацію, диференціацію та індивідуалізацію. Важливого значення набувають розробка стандартів підготовки вчителів початкової школи з урахуванням обов'язковості іншомовної підготовки, уточнення освітньо-кваліфікаційних характеристик випускника зі спеціальності «Початкова освіта», удосконалення змісту освітньо-професійних програм та ін. Зрештою, наразі тривають наукові дискусії, як імплементувати цей іншомовний блок у загальну модель професійної підготовки такого фахівця з мінімальними втратами для решти фундаментальних навчальних дисциплін професійного блоку з максимальною користю для майбутньої професійної діяльності вчителів початкової школи.

З одного боку фундаменталізація іншомовної підготовки вчителів початкової школи-це проблема майже не досліджена, оскільки зовсім нещодавно виникло питання «іншомовної інваріанти» та підготовки вчителів початкової школи до навчання іноземних мов. Таким чином, поле для наукових та експериментальних розвідок майже «не зоране». З іншого боку-зрозуміло, що традиційна університетська освіта залишається досі у полоні застарілих стандартів збереження традицій наукової школи та деколи консервативність і стереотипність мислення стає на заваді реальної, а не декларативної пріоритетності освіти.

Дискутуючи про процес фундаменталізації іншомовної підготовки вчителів початкової школи варто визначитись з тим, в якій системі координат існують фундаментальні для вчителя початкової школи науки, що сприяють оволодінню майстерністю навчати іноземних мов молодших школярів, зокрема. Які дисципліни, знання, якості є професійно і особистісно значущими для вчителів? Як відокремити інформаційний потік інновацій, спрогнозувати мінливий характер деяких освітніх реформ і підготувати особистість до реальних перспектив професійної діяльності. Адже не секрет, що іноді осучаснення професійної підготовки не має нічого спільного з реаліями, з якими зустрічаються вчителі по закінченню вищого навчального закладу. І молоді фахівці змушені

«забувати все, чого їх навчили» та досягати те, що він має робити, в той час, як іноді просто не існує у школах системи «переучування» спеціаліста, і він починає емпіричним шляхом вчитися «навчати».

Процес фундаменталізації іншомовної підготовки вчителів передбачає, на наш погляд, інтегрування лінгвістичної освіти у педагогічну для створення єдиної світоглядної системи. Адже при працевлаштуванні роботодавці приділяють увагу зазвичай не вузькопрофесійним знанням, а фундаментальній підготовці та вмінню свідомо користуватись отриманими знаннями при вирішенні конкретним педагогічних завдань. Тим більше така «інтегрована фундаментальність» стосується вчителів початкової школи, які одночасно по суті є «універсальними солдатами» і уособлюють в собі різні, іноді діаметрально протилежні, спеціальності. Разом з тим, у професійній підготовці вчителів початкової школи, кожний блок (гуманітарний, природничо-математичний, іншомовний, педагогічний) повинен бути системним, ключовим компонентом такого системного блоку є фундаментальні знання, отримані у циклі вивчення фундаментальних й прикладних наук з відповідних блоків, що становитимуть основу для вирішення конкретних задач у професійному середовищі.

Ще однією проблемою фундаменталізації іншомовної підготовки вчителів початкової школи є відсутність науково обґрунтованої системи базових знань для окремих навчальних дисциплін циклу «Іноземні мови» та дисциплін загальнопрофесійного циклу. Часто фундаментальні знання, що їх засвоюють у спеціальному циклі та загальнопрофесійному дублюються. Збільшення об'єму змісту професійної підготовки за рахунок дублювання базових знань в різних циклах не забезпечує підвищення якості підготовки. Важливим показником якості професійної підготовки є раціональний відбір й оптимізація навчального матеріалу дисциплін, які ґрунтуються на науковому апараті фундаментальних дисциплін. Так, у змісті дисципліни «Методика навчання іноземних мов» передбачено вивчення базових методичних категорій, як от : принципи, методи, форми, засоби навчання та ін.. У деяких джерелах, на етапі тлумачення цих категорій, великий масив лекційного матеріалу присвячений актуалізації опорних

знань з дидактики щодо розуміння загальнодидактичних принципів, тоді як, на наш погляд, методологічно доцільно зосередити увагу студентів на суто методичних, специфічних принципах навчання іноземних мов як першочергових правил організації навчання іноземних мов, від яких залежить стратегія вибору методів і прийомів роботи вчителя на уроці іноземної мови, зрештою, визначення змісту та обсягу навчального матеріалу, форм роботи на уроці. Адже ще однією ознакою фундаменталізації іншомовної підготовки вчителів є концентрація навчального матеріалу на вузлових для цієї спеціальності наукових і практичних положеннях.

Для раціонального відбору змісту іншомовної підготовки важливо розуміти, які дисципліни можна вважати фундаментальними. Показниками таких фундаментальних дисциплін є сталість сутності основних положень, що можуть з плином часу лише уточнюватись і становлять науковий апарат прикладних дисциплін. Так, «Методика навчання іноземних мов» є для майбутніх учителів початкової школи фундаментальною дисципліною, основні положення якої (наприклад, технології навчання іноземних мов у початковій школі) стають об'єктом вивчення прикладної дисципліни «Сучасні технології навчання іноземних мов». Разом з тим, якщо говорити про інтегрованість вузько спеціальних дисциплін у цикл загально професійної підготовки - «Методика навчання іноземних мов у початковій школі» знаходиться в ієрархічній залежності до «Дидактики початкової освіти», що по суті є фундаментальною дисципліною, тоді як «Методика навчання іноземних мов у початковій школі» - прикладною по відношенню до неї.

Іншомовна підготовка вчителів початкової школи сьогодні на жаль характеризується відсутністю системного характеру. Відносна безсистемність іншомовної підготовки вчителів початкової школи обумовлена зовнішніми та внутрішніми чинниками. До зовнішніх чинників належить відсутність загальної державної стратегії щодо підготовки таких фахівців. Відсутні стандарти підготовки вчителів початкової школи до викладання іноземних мов, освітньо-кваліфікаційні характеристики вчителя початкової школи з урахуванням

іншомовної інваріанти, на стадії розробки освітньо-професійні програми, нові навчальні плани, програми фундаментальних і прикладних дисциплін, зміст яких максимально спрямований на визначення майбутнього поля діяльності випускника.

Серед внутрішніх чинників, що зумовлюють орієнтир на фундаменталізацію іншомовної підготовки вчителів початкової школи зазначимо відсутність чіткого розмежування змістового наповнення професійної підготовки вчителів іноземних мов і вчителів початкової школи, які навчатимуть іноземних мов молодших школярів, щодо обсягу дисциплін суто лінгвістичного спрямування. Адже ми маємо справу не просто з майбутніми вчителями іноземної мови, а з вчителями початкової школи, які у тому числі викладатимуть іноземну мову. У цьому випадку ще більше актуалізується проблема визначення обсягу фундаментальних знань у системі професійної підготовки та уточнення кваліфікаційних характеристик таких фахівців. Неврахування специфіки професіоналізації таких фахівців призводить до надмірної «лінгвістизації» змісту профільних дисциплін. Непоодинокі випадки, коли викладачі орієнтують студентів у межах навчальної дисципліни на невиправдано широкий масив теоретичних знань, замість того, аби формувати фундаментально-знаннєвий каркас особистості майбутнього вчителя, розвиваючи при цьому здатність особистості до самонавчання у системі неперервної освіти та уміння адаптуватись у професійній сфері.

Науковим підґрунтям для фундаменталізації іншомовної підготовки вчителів початкової школи має бути створення такої теорії і методики навчання, пріоритетом якої є фундаментальні соціолінгвістичні, культурологічні, методичні знання, що сприятимуть цілісному сприйманню навчально-виховного процесу та слугуватимуть майбутньому фахівцю функціональним засобом професійного спілкування у навчанні іноземних мов молодших школярів.

Впевнені, що ефективність іншомовної підготовки вчителів початкової школи забезпечується за умови дотримання таких лінгводидактичних принципів.

Серед них зазначимо:

- принцип системності, що передбачає розуміння процесу іншомовної підготовки вчителів початкової школи як цілісної системи, яка містить структурні елементи, що пов'язані з ефективним функціонуванням цієї системи загалом;
- принцип наступності, що традиційно тлумачиться, як зв'язок між конкретними явищами означає наступність між компонентами загальної системи навчально-виховного процесу. Це передбачає відносну уніфікацію професійної підготовки по напрямках підготовки «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта», з метою засвоєння специфіки професійної діяльності на дошкільному та початковому етапах навчання, що сприяє ефективності педагогічної взаємодії з дітьми відповідної вікової категорії. Зокрема, проблема наступності актуалізується і у системі підготовки фахівців до раннього навчання іноземних мов. Вчитель початкової школи повинен досконало володіти не тільки технологіями навчання іноземних мов молодших школярів і урахувати психофізіологічні особливості розвитку дітей у процесі формування первинних іншомовленнєвих навичок. Дуже важливо бути обізнаним також з методикою навчання іноземних мов дітей дошкільного, підліткового віку, зі специфікою розвитку їх мовлення, мислення, аби розуміти процес формування іншомовної компетентності учнів у його динаміці, прогнозувати й уникати труднощів у процесі оволодіння іноземною мовою;
- принцип збалансованого поєднання освіти і самоосвітньої діяльності, що передбачає організацію іншомовної підготовки вчителів початкової школи, за якої її зміст сприяв би усвідомленню відповідальності майбутніх фахівців за подальше удосконалення своїх професійних знань, умінь, навичок; розвитку рефлексивних здібностей, бажанню переймати світовий досвід, зокрема у процесі формування вторинної мовної особистості учня, і впроваджувати його у навчально-виховний процес у початковій школі;
- принцип ціннісно обумовленого професійного самовизначення, який, за умови цілеспрямованої роботи над професіоналізацією студентів, створення відповідного іншомовного навчального середовища, активізації їх навчального, наукового, особистісного потенціалу, забезпечує фундаментальний вибір

людиною професійних орієнтирів власного життєвого простору, оскільки мова йде про визнання обраної професії своїм покликанням.

Процес фундаменталізації іншомовної підготовки не набуває системних ознак, якщо не розв'язано завдання удосконалення методичного забезпечення навчально-виховного процесу. Нагальним є вирішення проблеми оновлення навчально-методичного супроводу дисциплін іншомовного циклу, що повинен бути спрямований на урахування специфіки подальшої професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи. На сьогодні також здебільшого відсутнє чітке розмежування у підготовці навчально-методичних посібників вчителів іноземних мов і вчителів початкової школи, які навчатимуть іноземних мов молодших школярів.

Отже, вище зазначене дозволяє систематизувати пріоритетні напрями діяльності щодо фундаменталізації іншомовної підготовки вчителів початкової школи. Такими напрямками є:

1. Стандартизація нормативно-правового забезпечення професійної підготовки вчителів початкової школи з урахуванням іншомовної інваріанти (оновлення освітньо-кваліфікаційних характеристик, освітньо-професійних програм).

2. Інтеграція лінгвістичної (іншомовної) та педагогічної освіти майбутніх учителів початкової школи.

3. Систематизація, оптимізація, диференціація та індивідуалізація змісту іншомовної підготовки вчителів початкової школи.

4. Розробка та удосконалення навчальних планів, програм, науково-методичної бази (посібників, рекомендацій тощо).

5. Підготовка викладачів вищих навчальних закладів до роботи з майбутніми вчителями початкової школи в контексті формування їх лінгводидактичної та іншомовної комунікативної компетентностей.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Підсумовуючи зазначимо, що викладені факти доводять необхідність перегляду всієї системи професійної підготовки вчителів початкової школи з урахуванням іншомовної

інваріанти. Разом з тим, ефективність іншомовної підготовки залежить від оптимізації всіх її складових з позицій фундаментальності в освіті.

Здійснений у статті аналіз стану іншомовної підготовки вчителів початкової школи з позицій фундаментальності в освіті підтвердив невичерпність і нагальність цієї проблематики, тому перспективу подальших наукових розвідок ми вбачаємо у вивченні світового досвіду системи професійної підготовки вчителів початкової школи до навчання іноземних мов молодших школярів.

Резюме: Стаття присвячена визначенню теоретичних засад фундаменталізації іншомовної підготовки вчителів початкової школи, що обумовлена сучасними освітніми тенденціями у галузі навчання іноземних мов молодших школярів. Визначено шляхи оптимізації процесу формування іншомовної комунікативної та лінгводидактичної компетентностей майбутніх учителів початкової школи з метою професійного застосування іноземної мови у педагогічній діяльності.

Ключові слова: фундаменталізація, іншомовна підготовка, вчитель початкової школи, фундаментальні дисципліни, іншомовна комунікативна компетентність, лінгводидактична компетентність, професіоналізація.

Резюме: Статья посвящена определению теоретических аспектов фундаментализации иноязычной подготовки учителей начальной школы, которая обусловлена современными образовательными тенденциями в области обучения иностранным языкам младших школьников. Определены пути оптимизации процесса формирования иноязычной коммуникативной и лингводидактической компетентностей будущих учителей начальной школы с целью профессионального использования иностранного языка в педагогической деятельности.

Ключевые слова: фундаментализация, иноязычная подготовка, учитель начальной школы, фундаментальные дисциплины, иноязычная коммуникативная компетентность, лингводидактическая компетентность, профессионализация.

Summary: The article is devoted to determination of the theoretical foundation of primary school teachers' foreign language training fundamentalization, which is

conditioned by the modern educational tendencies in the sphere of primary school children's foreign language teaching. The optimizing ways of the process of primary school teachers' foreign language communicative and linguodidactic competences forming according to the foreign language professional use in educational activities are defined.

Key words: fundamentalization, foreign language training, primary school teacher, basic disciplines, foreign language communicative competence, linguodidactic competence, professionalization.

Література

1. Баранівський В. Ф. Компетентність і фундаменталізація освіти як сучасні парадигми розвитку вищої освіти / В. Ф. Баранівський // Вісник національного університету оборони України : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 6. – С. 282–285.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. П. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.

3. Гончаренко С. Про фундаментальні і прикладні педагогічні дослідження, або «Не споруджують освіту на піску» / С. Гончаренко // Шлях освіти, 2010. – №2 (56). – С.2-10.

4. Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

5. Ковтонюк М. М. Фундаменталізація освіти як необхідний чинник у системі професійної підготовки спеціаліста [Електронний ресурс] / М. М. Ковтонюк // Проблеми сучасної педагогічної освіти: педагогіка і психологія / Кримський гуманітарний університет. – 2011. – Вип. 34, Ч. 1. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2011_34_1/Kovtonyuk.pdf.

Заголовок з екрану.

6. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, коментарі)./В. Г. Кремень.-К.: Грамота, 2003.-216с.

7. Сікорський П. Принцип фундаменталізації у професійній підготовці майбутніх інженерів/ П. Сікорський, О. Горіна // Вища освіта України. – 2009. – №3. – С.49-54.